

Gek van het Veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*)

J. Bouma-Litjens

Het Veenhooibeestje is misschien wel het meest mysterieuze vlindertje dat er in het Fochteloërveen rondfladdert. Dit zeldzame zandoogje weet elk jaar opnieuw mijn volle aandacht te trekken.

Het Veenhooibeestje (*Coenonympha tullia*) is een zeer zeldzame verschijning in Nederland, maar in het Fochteloërveen lijkt dat niet het geval. Niet één dagvlinder vliegt daar zo veel! Het Veenhooibeestje is niet meer weg te denken uit het Fochteloërveen. In 1999 werd daar een sterk herstel geconstateerd van dit bijzondere veenvlindertje. De Vlinderstichting heeft in 2001 een monitoringroute uitgezet in samenwerking met Natuurmonumenten. Deze bestaat uit vier keer 350 meter en tweemaal 750 meter, dus in totaal een kleine drie kilometer lengte. Tien jaar geleden waren de toenmalige tellers blij met een enkel exemplaar. Nu begin ik, na negen jaar de monitoringroute in het Friese deel van het Fochteloërveen te hebben gelopen, wat 'begearich' (Fries voor hebzuchtig) te worden. Steeds maar meer en meer willen zien van dit bijzondere beestje. Na de eerste waarneming volgt de piek zo'n twee weken later en de laatste waarneming is normaal gesproken na ongeveer zes á zeven weken.

Streepjes en kruisen

De monitoringroute heb ik in 2003 overgenomen van Grietje de Lange, kort nadat de Veenhooibeestjes zich weer meer lieten zien. Er zijn jaren dat er zo enorm veel vlogen, dat het moeilijk werd om alle waargenomen Veenhooibeestjes te noteren mét plaatsaanduiding. De eerste jaren stonden er wat streepjes in mijn kaartje voor de enkelingen, nu staan er dikke kruisen voor de tientallen. Er zullen er ongetwijfeld duizenden vliegen, maar ik wil het graag consequent noteren zoals ik ook het eerste jaar deed. Belangrijk bij een monitoringroute is dat de route steeds op dezelfde manier gelopen wordt.

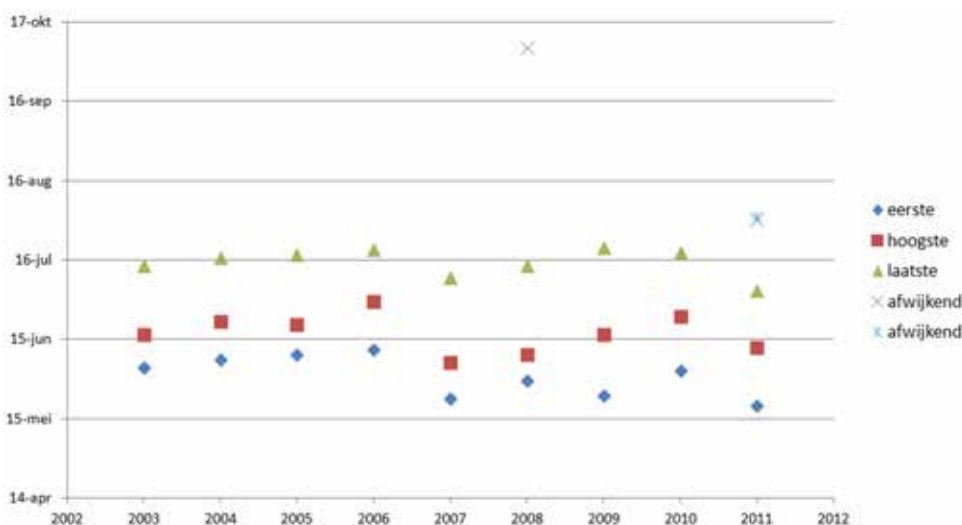
Hierdoor kun je na al die jaren ook een overzicht maken, omdat de methode consequent is. Het gaat dan nog niet eens zozeer om de aantallen, want een route is maar een steekproef, maar toe- en/of afname is wel te zien. Het kan dus goed dat iemand die een dagje rondloopt duizend exemplaren telt, terwijl ik op die dag in mijn route maar 50 stuks zag. Maar van jaar tot jaar zijn de monitoringgegevens wel prima vergelijkbaar.

Vooruitgang

Van het beheer van voorzichtige vernatting dat in het Fochteloërveen wordt uitgevoerd profiteert het Eenarig wollegras, de belangrijkste waardplant van het Veenhooibeestje. Deze polvormer doet het bijzonder goed in het Fochteloërveen en biedt de rupsen van het Veenhooibeestje bescherming in barre tijden. Het weer heeft overigens altijd een grote invloed op het aantal Veenhooibeestjes. Een veel te koud en nat voorjaar beïnvloedt het rupsenstadium, een te droog voorjaar met uitgedroogde nectarplanten ook, terwijl hoosbuien in de vliegperiode de vlinders zelf treffen. Maar hoe de weersomstandigheden ook waren, de vooruitgang van het Veenhooibeestje de afgelopen tien jaar in het Fochteloërveen is een feit.

Mannetjes en vrouwtjes

De mannetjes zijn vaak wat kleiner en donkerder dan de vrouwtjes. De vrouwtjes lijken dus het grootste te zijn en maken een meer oranje indruk. De binnenkant van de vleugels heb ik nooit duidelijk gezien, op een enkele keer na dat een spin ermee aan de haal ging of dat een Gewone oeverlibel het beestje als maaltijd verorberde en de vleugeltjes als afval achterliet. Ze zitten altijd met de vleugeltjes gesloten. Volgens de literatuur vliegen de mannetjes het eerst, zoals bij de meeste dagvlinders het geval is, maar in het Fochteloërveen lijkt dit niet het geval. Tijdens mijn negen jaar monitoren kan ik het tegendeel concluderen. Niet de mannetjes, maar de vrouwtjes laten zich het eerst zien. Mijn vermoeden werd bevestigd door biologe Jannie Sinnema, die op mijn verzoek onderzoek heeft gedaan naar de eerste Veenhooibeestjes in een voorjaar.

Figuur 1. Vergelijking van de eerste -, hoogste - en laatste waarnemingen van het Veenhooibeestje in het Fochteloërveen van 2003 t/m 2011.

*Figuur 2. Veenhooibeestje op dopheide.
Foto: Judith Bouma*

Nog een zeer opvallende waarneming deed ik op 7 oktober 2008. Tot mijn verrassing zag ik op die dag nog twee Veenhooibeestjes vliegen. Je neemt het waar, maar toch ... Gelukkig heb ik een foto kunnen maken; een bewijs erbij is toch belangrijk bij zoiets extreems. Meteen heb ik de 'hulptroepen' ingeschakeld! Nooit eerder, ook niet in Schotland bij de deskundige Dave Wainwright, is dit fenomeen waargenomen. Gaat het om zeer late vlinders van de eerste generatie met een uitgestelde vliegtijd of toch om een tweede generatie? Uit Amerika is bekend dat Veenhooibeestjes daar in verschillende ondersoorten voorkomen met wél een tweede generatie. Maar om ons Veenhooibeestje hiermee te vergelijken lijkt me niet reëel. De Vlinderwerkgroep Fryslân heeft contact gehad met de heer Bink, bekend van de Ecologische Atlas van Dagvlinders. Hij heeft kweekproeven gedaan met onder andere het Veenhooibeestje in de meest gunstige omstandigheden. In zijn atlas staat dat je bij de dag van de eerste waarneming de gemiddelde ontwikkelingstijd van de rups (100 actieve dagen) en de pop (16 dagen) op moet tellen. Hier is de overwinteringstijd van de rups dus weggelaten alsook de tijd van het eistadium. In dit geval zou het dus wel om een tweede generatie kunnen gaan! Misschien dat ik er de komende jaren nog achter kom.

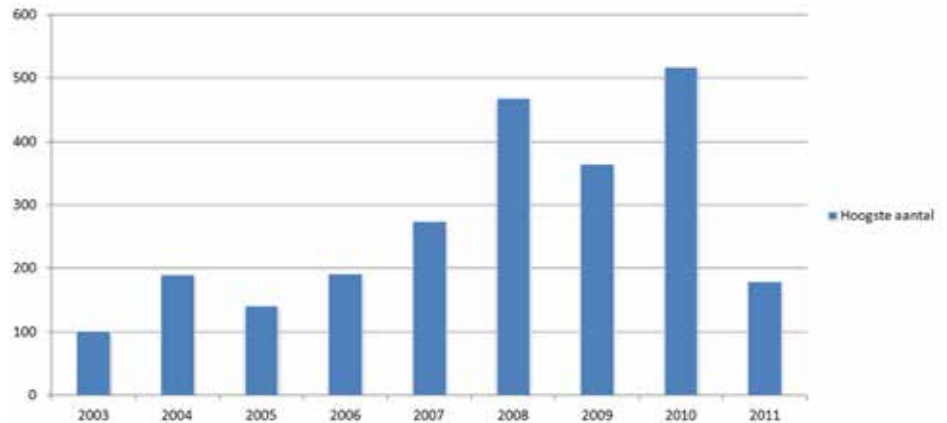
Ik begon dit artikel met de stelling: dit zeldzame zandoogje weet elk jaar opnieuw de aandacht te trekken. Dat gaat echt op. Zijn het niet de enorme hoge aantallen, de toename en de late vliegers, dan

*Figuur 3. Eenarig wollegras en Veenhooibeestje op dopheide.
Foto: Judith Bouma*

Figuur 4. Eenarig wollegras

Figuur 5. Hoogste aantal veenhooibeestjes gezien op één dag

wel het dieptepunt dit jaar. Een dieptepunt is trouwens lichtelijk overdreven vergeleken met de aantallen tien jaar geleden, maar als je een jaar hebt gehad met 516 exemplaren en nu 179... Het zegt weinig, maar misschien wél wat over de weersomstandigheden. Een nogal lange winter en een relatief warm voorjaar met enorme droogte. Het aantal rupsen van andere vlinders was in verhouding met andere jaren ook bijzonder laag dit jaar. Zijn deze verdroogd? Dan misschien ook die van de Veenhooibeestjes.

Het Veenhooibeestje verscheen dit jaar uitzonderlijk vroeg; de nectarplant Dopheide was nog niet zover en bovendien was er dit jaar helemaal weinig in bloei, ook waarschijnlijk door de droogte. Toen de bloei op gang kwam, zag ik dat de zeldzame veenvlindertjes ook meer verspreid op zoek gingen naar nectar. Het vlieggebied werd duidelijk uitgebreid, maar de kruisen op mijn formulier werden helaas weer streepjes. Maar op 1 en 2 augustus, weer heel laat dus, zag ik respectievelijk drie en twee Veenhooibeestjes vliegen! Bijna een maand na de vliegtijd dit jaar. Ze hebben nu een voorkeur voor Struikheide. De altijd behulpzame bronnen bij de Vlinderwerkgroep Fryslân en ook De Vlinderstichting kwamen niet tot een duidelijke conclusie over deze late vliegers. Er zijn drie mogelijkheden: zijn het late vliegers van

Dit artikel is mede verschenen in het februari-nummer van het tijdschrift 'Vlinders' van de Vlinderstichting (www.vlinderstichting.nl)

Figuur 6. Eenarig wollegras en Veenhooibeestje.
Foto: Judith Bouma

de eerste generatie (uitgesteld uit de pop komen) óf toch een tweede generatie? Ook kan er sprake zijn van poppen die een jaar overslaan. In extreme omstandigheden (en dat is wel van toepassing in hoogveenmilieus) komt dit wel eens voor bij vlinders. Alleen, als dat het geval is, verwacht je niet dat deze in augustus of nog later vliegen.

Wij mensen hebben de arrogantie dat we alles menen te weten, maar de Veenhooibeestjes stellen je steeds opnieuw voor een raadsel en dat maakt het zo leuk. Ik ben enorm benieuwd, zoals elk jaar, wat het volgend jaar ons gaat brengen. De onvoorspelbare wereld van Veenhooibeestjes... geweldig!

J. Bouma-Litjens
www.fochtelooerveen.info

Figuur 7. Rups van het Veenhooibeestje.
Foto: Judith Bouma